

การศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาชีวิต Studying social Working for Living Development

พระครูพิบูลย์พัฒนพิมล ปัญญาโร (ทัศนรักษ์)¹

นิสิตดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹

Phrakhrupiboonphatthanapimol Panyawaro (Tasanurak)¹

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹

บทคัดย่อ

ประเทศไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลาอันยาวนานโดยเป็นสถาบันหลักและเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาอันช้านาน ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้นมุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แต่พบว่าในปัจจุบันนี้ สภาพสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก ประชาชนในอดีตมีชีวิตอยู่กับครอบครัว มีพุทธศาสนา มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นรากฐานของทัศนคติและค่านิยมในการดำรงชีวิตทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่การเพิ่มของประชากรประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่สูงขึ้น รวมทั้งการนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของประชาชน ทำให้ประชาชนหันมานิยมความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นและละเลยด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยขาดความตระหนักว่าคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมากในการกำหนดความสงบสุขของสังคม

คำสำคัญ : การศึกษา, สังคมสงเคราะห์, การพัฒนาชีวิต

Abstract

Thailand was a Buddhist country for long time ago by mean of main institute and Thai identity. It was mental trusted for Thai people for long time. There were words from Buddhist point out thinking by reasoning and they were coexisted to each other with happiness. On the other hand, we found that nowadays Thai social had changed more from before. On the ancient time they live with family and accordance with Buddhist moral and ethical based on

their opinion and value then make them be happy in social time. But more plus for population as concern with economic technology for their everyday lives. So that, they would be appreciated for material more than moral and ethical and do not emphasize for especially for social happiness.

Keywords: Studying, Social work, Living Development.

1. บทนำ

ถ้าหากคนในสังคมทุกระดับชั้นมีความบกพร่องทางด้านจิตใจขาดคุณธรรมจริยธรรมแล้ว แม้สังคมนั้นจะมีความมั่งคั่งทางด้านเศรษฐกิจก็ย่อมจะหาความสุขและเกิดการพัฒนาไปได้ยาก ในกลุ่มของเด็กและเยาวชนผู้เป็นบุคลากรในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคตนั้นทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความซาบซึ้งพอที่จะนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณธรรมและคุณภาพทางจิต พบว่า เยาวชนไทยขาดระเบียบวินัย ดิตยาเสพติดและก่อการทะเลาะวิวาทกันเป็นระยะที่ฟังตระหนักเป็นอย่างยิ่ง (พระชัยสุภะดี นริสสุโร (ไตรรัตน์), 2559: 2-3)

การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ประเทศใดสามารถจัดระบบการศึกษาให้ประชาชนได้อย่างทั่วถึงและถูกต้อง ประเทศนั้นย่อมประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง หรือด้านสังคมวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการพัฒนาประเทศจะต้องอาศัยกำลังคนเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคนก็คือ การจัดการศึกษา ดังนั้น ในต่างประเทศจึงพยายามจัดการศึกษาในประเทศของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการจัดการการศึกษานอกจากจะมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้แล้วจะต้องมุ่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียนเพื่อให้เป็นผู้ที่มีความประพฤติดีอีกด้วย ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชที่ตรัสไว้ว่า “นอกจากการศึกษาจะสอนให้คนเก่งแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะอบรมให้ดีพร้อมกันไปด้วย ประเทศเราจึงจะได้คนที่มีคุณภาพ คือ ทั้งเก่งทั้งดีมาเป็นกำลังของบ้านเมืองให้ความเก่งเป็นปัจจัยและพลังสำหรับการสร้างสรรค์และให้ความดีเป็นปัจจัยเพื่อประคับประคองนำความเก่งให้เป็นไปในทางที่ถูกที่อำนวยผลประโยชน์อันพึงประสงค์” ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในปัจจุบันต่างพยายามที่จะฝึกฝนอบรมจิตใจของเยาวชนให้รู้ผิดชอบชั่วดีมากขึ้น โดยหลายฝ่ายหวังว่า การอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจะเป็นเหมือนสายป่านที่คอยเหนี่ยวรั้งและฉุดดึงให้เด็กได้มีสภาพจิตใจที่เข้าถึงคุณงามความดีของชีวิต โดยทั่วไปเมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาที่ครอบคลุมไปทั่วประเทศ มีการจัดการศึกษาในทุกท้องที่และเป็นหน้าที่หลักของรัฐบาลจะต้องดำเนินการให้กับประชาชนทุกคนก็คือ การศึกษาระดับประถมศึกษา ฉะนั้นจึงถือได้ว่าการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็น

การศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่งและเมื่อพิจารณาคุณลักษณะของผู้เข้ารับการศึกษาระดับแล้วจะเห็นว่า การวางรากฐานเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมจริยธรรม ควรเน้นให้มากในระดับประถมศึกษา

2. ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (บวร)

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของสังคมไทยวัดก็ยังเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา “บ้าน” หรือชุมชนไทย เมื่อครั้งในอดีตมี “วัด” เป็นศูนย์รวมจิตใจในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาการศึกษา หรือกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ แก่ชุมชน “บ้าน” หรือชุมชนจะร่วมกับ “วัด” โดยการสนับสนุนที่สำคัญจาก “โรงเรียน หรือราชการ” ร่วมกันดำเนินการในลักษณะ 3 ประสาน “บ้าน วัด โรงเรียน” หรือ เรียกโดยย่อว่า “บวร” ซึ่งในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักและเห็นความสำคัญในบทบาทของ “บ้าน วัด โรงเรียน” ในลักษณะดังกล่าวนี้ จึงมีแนวพระราชดำริที่จะให้ดำเนินการจัดตั้งวัดขึ้นคู่กับชุมชนเพื่อเป็นพุทธสถานในการประกอบกิจการของสงฆ์ในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 96) การสร้างคุณธรรมให้แก่เยาวชนต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งจากบ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” เข้าไปมีส่วนร่วมเชื่อมโยงในการสร้างคุณธรรม รวมทั้งสื่อมวลชนและบุคคลในสังคมที่อยู่รอบตัวนักเรียน ต้องมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสริมสร้างคุณธรรม ดังนั้นในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จะส่งผลในการพัฒนาให้นักเรียนให้บรรลุตามเจตนารมณ์ การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างแท้จริง (ร้อยเอกเกรียงไกร จันทะแจ่ม, 2559: 158)

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชนชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งรวบรวมงานศิลปวิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถานโบราณวัตถุ จิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทมากเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวมที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยมีพระสงฆ์เจ้าคณะผู้ปกครองที่ต้องแสดงภาวะความเป็นผู้นำตั้งแต่ระดับชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป (มันเกียรติ โกศลนริติวงศ์, 2541: 28-29)

3. บทบาทของพระสงฆ์กับการสังคมสงเคราะห์

การศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาชีวิตของคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในความแสดงภาวะความเป็นผู้นำเพราะถ้ามีระบบบริหารการปกครองที่ดี ศาสนา ก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารการปกครองที่ดีนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์และวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับงานมอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารการปกครองระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการบริหารแนวทางการปกครองของคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลหรือคติความต่าง ๆ เกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหาร คณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ที่รวมทุกด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช (กรมการศาสนา, 2540: คำนำ)

การศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาชีวิต ของคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ได้ยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองสงเคราะห์ ได้อาศัยอำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน เมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐ ก็ได้อาศัยอำนาจรัฐช่วยแก้ไข ดังเช่นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การคณะสงฆ์และการพระศาสนาได้ดำเนินมาด้วยลักษณะนี้ และเป็นที่ยอมรับนับถือของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ตลอดจนองค์ประมุขของประเทศ เพราะคณะสงฆ์ได้ดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลแก่คณะสงฆ์และประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ทรงถวายอำนาจรัฐเพื่อให้จัดระบบ การปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 คณะสงฆ์ จึงได้อาศัยอำนาจรัฐจัดการปกครองตามกฎหมายแต่นั้นมา ครั้นถึงรัชกาลที่ 8 พระมหากษัตริย์ ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ยกเลิกพระราชบัญญัติฉบับแรกเพื่อให้จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่โดยมีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักรตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ครั้นต่อมาในรัชกาลที่ 9 ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 จนปัจจุบัน

การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนที่เป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบทอดและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบทอดและถ่ายทอดพระธรรมคำสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ

นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างความศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธอีกด้วย

เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็มีวิธีแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธ โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยพุทธกาล กุลบุตรชาวพุทธ จะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยเมื่อมีการบรรพชาอุปสมบทกันอย่างแพร่หลาย ทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้น การที่มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบการบริหารจัดการเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เพราะการปกครองนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการพระสงฆ์และพระศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้า ความตั้งมั่นของพระศาสนาจะเกิดประโยชน์ แก่คณะสงฆ์และมหาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในแง่วิชาการเกี่ยวกับความหมายของการปกครอง ประเภทการปกครอง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงการใช้อำนาจในรูปแบบตามพระวินัยบัญญัติก็รูปแบบตามอำนาจของรัฐ ซึ่งตราผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับต่าง ๆ และวิวัฒนาการการปกครองในแต่ละยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ นำมาซึ่งความเข้าใจอันดีงามและมีประโยชน์โดยตรงต่อการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความสงบเรียบร้อยเป็นแบบอย่างการปกครองของสังคมทั่วไป ซึ่งในสังคมสงฆ์ ได้รับการยกย่องเชิดชูให้มีสถานภาพสูงกว่าบุคคลทั่วไป

การศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาชีวิต ขององค์กรคณะสงฆ์ในปัจจุบัน หากจะนำไปเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น ๆ อาจจะนับว่าอยู่ในระดับที่ดีกว่าบางจังหวัด แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์โดยคณะสงฆ์ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด อีกทั้งปัจจุบันงานกิจการคณะสงฆ์เพิ่มมากขึ้น ทำให้พระสังฆาธิการต้องเร่งปรับตัวในความเป็นผู้นำเพื่อทำงานเชิงรุก เพื่อให้เกิดการกระตุ้นงานคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพกว่าเดิม โดยเฉพาะพระสังฆาธิการผู้มีบทบาทในการปกครองหากขาดภาวะความเป็นผู้นำ อาจจะมีเวลาในการดูแลการบริหารได้ไม่ทั่วถึง จะส่งผลกระทบต่อการศึกษาสงเคราะห์และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งอาจทำให้ขาดการวางแผนพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ แม้แต่การจัดระบบหนังสือโต้ตอบหรือการประสานงานกับเจ้าคณะปกครองสงฆ์ ก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและราบรื่น เพราะพระสังฆาธิการบางรูปไม่สามารถเขียนหนังสือราชการได้หรืออาจไม่เข้าใจเรื่องงานเอกสาร ส่งผลให้การรายงานตามระเบียบ ของคณะสงฆ์บางอย่างล่าช้าออกไป จึงเป็นภาระของเจ้าคณะปกครองชั้นสูงขึ้นไปที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ

สรุปได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในภาวะผู้นำตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และระเบียบ ข้อบังคับ กฎมหาเถรสมาคมอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้คู่กับคำว่า “บวร” ทุกระดับชั้นสืบต่อไป

4. พุทธวิธีเพื่อสงเคราะห์การสอนสังคัมศึกษา

สังคัมศึกษาในหมวดพระพุทธศาสนาจะมีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย นั่นคือ ไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสายคือ แม่น้ำคงคา ยมuna อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนาม และโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันวรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกันคือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน”

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนที่ทำเทียมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาภายในองค์กร เพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่า เทาเทียมกับคนอื่นก็จะมีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนทีเสมอกันนำทุกข์มาให้ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/31/54)

พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบ งานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบ งานด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุนณณะมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปิฎาจารย์เป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม

การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของกระจายอำนาจ และการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา ประเพณีปฏิบัติในสมัยปัจจุบันที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณะศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ ก็สอดคล้องกับการแต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาลนั่นเอง ส่วนการที่มหาวิทยาลัยทั้งหลายถวายปริญญาเกิตติมศักดิ์แก่พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันก็พออนุโลมให้เป็นการยกย่องพระเถระเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ได้เหมือนกัน

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อก้าวใน

เชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

การสอนวิชาพระพุทธศาสนา ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาอบรมไปตามจริต 6 และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “**ตุมเหติ กิจจํ อาตบปิ อกขาตาโร ตถาคตา** เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลสเอง พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบันนั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษดังพระบาลีที่ว่า “**นิคฺคณฺเห นิคฺคหารํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารํ** ช่มคนที่ควรชม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง” เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปนี้ในเกสสุตฺต

การอำนวยการการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ

ดังนั้น ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการดังกล่าวมาแล้ว คือ อุตตหิตสมบัติ หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และปรหิตปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอุตตหิตสมบัติและปรหิตสมบัติจึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อุตตหิตสมบัติที่สำคัญในการบริหารของพระพุทธเจ้าก็คือความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป ในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก 4 ส. ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้

1. **สันทสฺสนา (แจ่มแจ้ง)** หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย
2. **สมาทปนา (จงใจ)** หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องฝ่าฟันให้ไกลและไปให้ถึง
3. **สมุตเตชนา (แกล้งกล้า)** หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

4. สัมปหังสนา (ร่ำเรียง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทิ ตถากาโร) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่าย เพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำ ความดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย 3 ประการ

- 1. อัตตาทิปไตย** การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง
- 2. โลกาธิปไตย** การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือ ยึดทัศนคติหรือค่านิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง
- 3. ธรรมาธิปไตย** การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ

แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่า พระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตย ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้ว ย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ ส่วนพระองค์ การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่อัตตาทิปไตย นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามค่านิยม และสรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมาธิปไตย เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือ หลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า

“พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมสักการธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม” (อง.ติก. (ไทย) 20/453/139.)

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เอง จึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระพุทธรองค์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า จะทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า จะไม่ทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์ ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อเราล่วงลับไป”

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไม่นาน พระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพุทธพจน์นี้โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ 500 รูป เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็นหลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา นับแต่นั้นมาการบริหารกิจการพระศาสนาก็ยึดพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์กรบริหารสูงสุดสืบต่อมาจนทุกวันนี้

5. แนวคิดการสงเคราะห์กับการจัดการเรียนการสอน

สุวิทย์ มูลคำ (2549: 58) ได้ให้คำจำกัดความของแนวคิดการสงเคราะห์กับการจัดการเรียนการสอนว่า คือ การจัดทำแผนการและเตรียมการสอนหรือการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและจัดทำเป็น ลายลักษณ์อักษร โดยมีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ มากำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์จะให้นักเรียนเกิด การเปลี่ยนแปลงด้านใด (สติปัญญา / เจตคติ / ทักษะ) จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิธีใด ใช้สื่อการสอนหรือแหล่งการเรียนรู้ใด และจะประเมินผลอย่างไร

ระวีวรรณ ศรีศรีรัมย์ (2552: 189) ให้ความหมายไว้ว่าแนวคิดการสงเคราะห์กับการจัดการเรียนการสอนให้แก่ นักเรียนนั้น สิ่งสำคัญที่ผู้สอน จะต้องพิจารณาก็คือ การเรียนรู้ การวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี จะสามารถทำให้ผู้สอนสามารถควบคุมชั้นเรียน และทำให้ กิจกรรมในชั้นเรียนดำเนินไปด้วยดี ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้หรือ “การวางแผนการสอน” วิชาแนะแนว หมายถึง การ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบและเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ นักเรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ อาจารย์แนะแนวกำหนดไว้

ประเภทของการวางแผนการสอนแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การวางแผนการสอนในระดับกระบวนการวิชา (Course) คือ ผู้สอนจะปรับปรุง กระบวนการวิชา หนึ่งๆจากหลักสูตรรายวิชา มากำหนดระยะเวลาสำหรับการสอนเป็น 1 ภาคการศึกษา เช่น วิชาแนะแนว จะ กำหนดการสอนเป็นประมาณ 14 ครั้งต่อภาคการศึกษา

2. การวางแผนการสอนในลักษณะของหน่วยวิชา (Unit) คือ ผู้สอนจะกำหนด หัวข้อเรื่องหนึ่งๆ ในกระบวนการวิชาว่าจะใช้ระยะเวลาที่คาบในการเรียนรู้ เช่น การวางแผน ชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3

1) จะเริ่มจากการให้นักเรียนจินตนาการ ว่าอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจะประกอบอาชีพ อะไร (เลือก อย่างน้อย 3 อาชีพ) และเขียนลักษณะการทำงานของอาชีพที่เลือกตามที่นักเรียนทราบมาประกอบ

2) ให้นักเรียนสรุปว่า อาชีพที่นักเรียนในห้องนี้สนใจมากที่สุด 3 ระดับแรก คือ อาชีพอะไร และวางแผนว่า นักเรียนที่แบ่งเป็นกลุ่มๆละประมาณ 6 คน (จากนักเรียนทั้งห้อง 35 คน) ต้องการทราบเรื่องอะไรตั้งแต่ในแต่ละอาชีพ แล้วตั้งคำถามเพื่อนำไปสัมภาษณ์ผู้ที่ ประกอบอาชีพที่กลุ่มของตนได้รับมอบหมาย

3) ให้ตัวแทนกลุ่มมาเล่าข้อมูลที่ไปสัมภาษณ์ให้เพื่อนในห้องฟัง และให้นักเรียน แต่ละคนดูอาชีพที่ตนเองได้เลือกไว้ โดยมีสิทธิ์แก้ไขหรือคงอาชีพเดิมได้ เพราะฉะนั้นในการวางแผนการสอนในลักษณะหน่วยวิชาในตัวอย่างข้างต้น จึงใช้ระยะเวลา 3 คาบ

3. การวางแผนการสอนในลักษณะของคาบเวลา (Lesson) คือ ผู้สอนกำหนดการสอนในหนึ่งคาบ (50 นาที) ซึ่งวิชาแนะนวยนิยมเขียนการวางแผนการสอนในลักษณะนี้มากที่สุด

ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนจึงต้องวางแผนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง หลักสูตรรายวิชา แนวและพัฒนาการของวัยรุ่น โดยการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาแนะแนวแต่ละครั้ง เพื่อกำหนดเนื้อหาวิชา เจตคติที่ดี และประสบการณ์ ที่ต้องการให้ นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวรโดยการฝึกหัด และใช้หลักการเรียนรู้ที่ว่า การ เรียนรู้ที่ดีควรสอนเนื้อหาสาระหนึ่งเรื่องในหนึ่งครั้ง และสร้างสถานการณ์การจูงใจให้แก่ นักเรียน ตลอดจนใช้หลักการเสริมแรงอย่างเหมาะสม

5.1 ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้

ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ทำให้

1) ช่วยเป็นแนวทางในการวางแผนการสอนที่ดี เพื่อบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ วิชาแนะแนว ตมหลักสูตรแกนกลางและรายวิชาไว้ล่วงหน้า

2) ทำให้อาจารย์แนะแนว (โดยเฉพาะนักศึกษาฝึกสอนวิชาแนะแนว) มีการเตรียมความพร้อมหรือเตรียมความรู้ สื่อการเรียน / กิจกรรม วิธีการวัดผลและประเมินผล

3) ใช้เป็นคู่มือสำหรับอาจารย์วิชาการอื่น ๆ ที่มาช่วยสอนวิชาแนะแนว ให้ดำเนินการได้อย่างมีขั้นตอนที่ถูกต้อง

4) นำไปแก้ไขหรือปรับปรุงการสอนวิชาแนะแนวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และผลที่เกิดตามมาคือนักเรียนจะได้รับการพัฒนาตนเอง อาชีพ หรือส่วนตัว - สังคมได้อย่างฉลาด หรือมีคุณภาพการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพจิตที่ดี

การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับธรรมชาติ พัฒนาการ และปัญหาของนักเรียน

2) กิจกรรมที่จัดต้องสนองจุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา

3) ต้องจัดกิจกรรมเพื่อนักเรียนทุกคน หรือในรูปของกลุ่มหรือเป็นรายบุคคล โดย ครอบคลุม เนื้อหาสาระด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การพัฒนาตนเอง การแก้ปัญหา และ การพัฒนาการเรียนรู้ ของนักเรียนในสถานการณ์ปัจจุบัน (หรือมุ่งสู่นาคต)

4) เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการวัดผลด้านเนื้อหาสาระน้อย แต่มุ่ง ประเมินผล คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่เกิดขึ้นมากกว่า เนื่องจากการจัดการ เรียนรู้ที่สอดคล้องกับปรัชญา การแนะแนว คือ ช่วยให้นักเรียนช่วยเหลือตนเองได้ (Help him to help himself) เพราะทุกคนมีศักยภาพ ในการนำมาใช้แก้ไขปัญหา และคนทุกคนมีความ แตกต่างระหว่างบุคคล อาจารย์แนะแนวเพียงแต่จัดการ เรียนรู้เพื่อให้โอกาสนักเรียนทุกคนเท่าเทียมกัน และคาดหวังความสำเร็จที่ต่างกันตามความแตกต่างของ นักเรียนแต่ละคน รวมทั้งเน้นในด้าน “การทำให้ช่องว่างระหว่างครูกับนักเรียนแคบลง” รวมทั้งนักเรียนเกิด ความไว้วางใจและศรัทธาต่ออาจารย์แนะแนวทำให้นักเรียนมีบุคคลที่ สามารถปรึกษาหารือเกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวและสังคม ต่อไป

5) เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

6) ควรให้นักเรียนจดบันทึกหรือทำรายงานส่งทุกครั้ง

7) ควรใช้วิธีการสอนหลายวิธีตามความแตกต่างของนักเรียน กาลเทศะ และยืดหยุ่น ได้ตาม สถานการณ์ที่เป็นจริง

8) ควรมีการประเมินผลการจัดกิจกรรมการสอนในแต่ละครั้งโดยอาจารย์ผู้สอน และ นักเรียน เพื่อนำไปพัฒนาทักษะการเรียนการสอนให้เกิดความเชี่ยวชาญมากขึ้น (สุดา ไบแย้ม, 2551: 27)

5.2 ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีทักษะ เจคติ และพฤติกรรม ที่พึงประสงค์โดยที่นักเรียนมีส่วนร่วมทำใน กิจกรรมนันทนาการ และหน่วยงานทางการศึกษา ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

สมิตร คุณานุกร (2551: 137) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำ ใด ๆ ก็ตามที่เกิดจากการที่สอนสื่อความหมายติดต่อกับผู้เรียนโดยใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อสื่อสารความหมาย เกี่ยวกับเนื้อหาสาระ ที่ผู้เรียนต้องการศึกษาตามหลักสูตรที่ได้วางไว้ การกระทำที่เกิดขึ้นนั้นย่อมเกิด จากการวางแผนของผู้สอน ที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามลำดับเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของบทเรียนที่ได้กำหนดไว้ กิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดประสบการณ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ผู้เรียน เกิดการเรียน และมีการพัฒนาตนเองตรงตามเป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุป ไว้ว่า การจัดกิจกรรมการสอนควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการต่าง ๆ เพื่อที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะต้องฝึกให้เรียนรู้ฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะ และความชื่นชมที่ได้ปฏิบัติ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการการแสวงหาความรู้ กระบวนการฝึกทักษะ กระบวนการจัดการ เป็นต้น

2) จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ยืดหยุ่นได้ตามเงื่อนไข และสภาพความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นตน และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนเองด้วย

3) นักเรียนค้นคว้าความรู้ สรุปลง และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยที่ครูต้องฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดให้ค้นคำตอบด้วยตนเอง รู้จักหาเหตุผล รู้จักเลือกตัดสินใจได้ถูกต้อง

4) ภาควิชาปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎี โดยให้เวลาปฏิบัติเพื่อให้เหมาะสมกับทฤษฎี

5) ครูผู้ปฏิบัติการสอนใช้วิธีการสอนหลายวิธี ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา

6) ครูปฏิบัติการสอนใช้วิธีสอน โดยเน้นกระบวนการกลุ่มโดยให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม โดยให้หลักการ ร่วมกันคิด ร่วมกันเรียน ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น ตามวิถีทางพื้นฐานของระบบประชาธิปไตย

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 90-91) ได้สรุปหลักการเลือกวิธีสอนไว้ ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ของเรื่องที่สอน การเลือกวิธีสอน ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์เพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2) วิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่สอน เช่น เนื้อหาที่เป็นหลักการหรือทฤษฎีสามารถใช้วิธีบรรยาย และฝึกทักษะควบคู่กันไป

3) วิธีสอน ควรเหมาะสมกับความถนัดของผู้สอน เป็นความถนัดของผู้สอนที่จะสอนด้วยวิธีการสอนแบบนั้น

4) วิธีสอนต้องเหมาะสมกับชั่วโมงสอนในหลักสูตร ข้อจำกัดของเวลาเป็นตัวกำหนดวิธีสอน

5) วิธีสอนเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน และขนาดของห้องเรียน การสอนแบบบรรยาย สามารถสอนผู้เรียนได้มากกว่า การสอนแบบอภิปราย

6) วิธีสอน เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น ความรู้เดิม ความสนใจ เป็นข้อพิจารณาในการเลือกวิธีสอนด้วย

6. การสังเคราะห์กับหลักการจัดการเรียนการสอน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเผยแผ่ พระธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้แจ้งแล้วด้วยตนเอง แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระองค์นั้นสามารถเอาชนะความขัดแย้งของสังคม และความเชื่อในอินเดียบราหฺมณซึ่งมีการแบ่งชั้นวรรณะได้ พระองค์ทรงมีความกล้าในการเสนอสังฆธรรมที่พระองค์ได้ทรง

ค้นพบ ทรงสามารถเลือกใช้ชีวิตสอนให้เหมาะกับบุคคล และชุมชน ทรงมีลักษณะที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และ การสอนของพระองค์เน้นการ คิดไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง ดัง ที่พระธรรมบาลี การ (วัดโสมนัสวิหาร) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าในแง่ของการฝึกว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอน ที่สามารถฝึกบุคคลผู้มีนิสัยแตกต่างกัน พระองค์ทรงเป็น อนุตตโร ปุริสธมมสารถิ เป็นผู้ฝึกคนที่ควรฝึก โดยใช้พระญาณ คือ เจโตปริยาญาณ (รู้จักกำหนดใจผู้อื่น) นานาวิมุตติญาณ (กำหนดรู้ธรรมาศัยของคนและสัตว์ทั้งหลายอันต่างกัน) เมื่อรู้จักแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้นั้นการฝึกของพระองค์จึงไม่มีการฝึกของผู้อื่นใดจะยิ่งไปกว่า เนื่องจาก มีความถูกต้องเหมาะสมกับอุปนิสัย จิตใจและความสามารถของคนทุกชั้นวัย

สนิท อินทรโกศล และคณะ (2551: 9-10) อธิบายไว้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนอันชาญฉลาด เมื่อพระองค์แสดงพระธรรมเทศนาจบลงผู้ฟังจะสรรเสริญเสมอว่า “แจ่มแจ้งจริงพระองค์ผู้เจริญ แจ่มแจ้งพระธรรมเทศนาของพระองค์เสมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิดบอกทางแก่คนหลงทางส่องประทีปในที่มืดให้คนมีจักขุได้เห็นรูป” พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอน 3 อย่าง คือ

- 1) ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น
- 2) เพื่อให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลให้ผู้ฟังไตร่ตรอง
- 3) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตาม ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครรรยสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติ เพื่อแสดงการจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่ ตั้งไว้ พระพุทธองค์ต้องทำตนให้เป็นกัลยามิตร คือเป็นเพื่อนที่ดีเป็นที่เลื่อมใสที่ดี และทำพระองค์เป็นแบบอย่างให้เห็น โดยให้ความเมตตาแก่ผู้เรียนทุกคน ให้อบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความตั้งใจ มีจิตใจหนักแน่น อดทนต่อคำตำหนิ ฝึกฝนอบรมตนเองให้ชำนาญทั้งทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์ เปิดโอกาสให้ศิษย์ซักถามโต้เถียงได้สอนสิ่งที่ยากให้ง่ายต่อการเข้าใจ สอนจากง่ายไปหายาก ด้วยกระบวนการสอนที่หลากหลายเหมาะสมกับศิษย์เป็นรายบุคคล หรือเหมาะสมทั้งหมดตามพื้นฐานเดิมของศิษย์ที่สอน

ก่อนที่จะดำเนินการสอนพระพุทธองค์ทรงวิเคราะห์ผู้เรียนโดยทรงพิจารณาจรรู้จริตภูมิ ปัญญาและภูมิหลังของผู้เรียน กล่าวว่พระพุทธเจ้าทรงศึกษาบุคคลที่จะสอนให้ดีก่อน และเลือกธรรมที่จะสอนให้เหมาะสมกับบุคคล ทรงคำนึงถึงความแตกต่างแห่งอุปนิสัยสมบัติ (Back ground) โดยทรงใช้หลักจิตวิทยา (Psychology) ตรวจสอบอุปนิสัยของผู้ที่จะรับการสอน โดยทรงพิจารณาจาก

- 1) ไอ คิว (I, Q) คือ สติปัญญาของคนนั้น ๆ ว่าอยู่ในระดับใด
- 2) ทศนคติ (Attitude) คือ คนนั้นมีความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งต่าง ๆ ว่าอยู่ในระดับใด
- 3) ความถนัด (Aptitude) คือ รู้ว่าคนนั้นมีความถนัดด้านใด อาชีพอะไร
- 4) ความสนใจของแต่ละคน (Interest)

ในการประชุม เจ้าคณะพระสังฆาธิการและผู้รับผิดชอบโรงเรียนวิถีพุทธ ณ หอประชุมใหญ่พุทธมณฑล เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2547 เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก กรรมการมหาเถรสมาคม ได้กล่าวสัมโมทนียกถาดตอนหนึ่งว่า

“การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติบ้านเมือง ซึ่งทุกท่านมีความเข้าใจกันดีอยู่แล้ว ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาในประเทศไทยนั้นมีสูงมาก และเป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติต่าง ๆ ที่ดงามปรากฏอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เช่น แม้แต่การไหว้ครูก่อนที่จะเรียนนักเรียนทุกคนต้องกล่าวพร้อมกันว่า “ปาเจรา จรียา โหนติ ครูอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณอันประเสริฐยิ่ง เป็นผู้สอนศิลปวิทยา” แม้จะเป็นของเก่าในปัจจุบันก็ยังใช้อยู่เพียงเท่านี้ ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการศึกษาของประเทศชาติบ้านเมืองอย่างไร และการเข้าไปเกี่ยวข้องนั้น ทำให้เกิดความดีงามโดยประการต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าเกิดความดีงามอย่างไรบ้าง โดยรายละเอียดกล่าวว่า ประเทศไทยที่คงความเป็นไทย ไม่ตกเป็นทาสในทางความคิดสติปัญญาของฝ่ายอื่น ก็เพราะพระพุทธศาสนานั่นเอง

สำหรับพระเถรานุเถระ และท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ ฝ่ายสงฆ์ จึงมีส่วนสำคัญมากในการที่จะเพาะเลี้ยงให้เยาวชนเด็กไทย มีความงดงามตั้งแต่ก่อน แม้จะไม่เทียบเท่าจุดประสงค์สำคัญ ก็คือ รักษาความเป็นอิสระทางสติปัญญาของคนในชาตินั่นเอง ซึ่งการตกเป็นทาสทางสติปัญญา ไม่มีตัวตนแต่บางที่ที่ตกเป็นทาสแล้ว ไม่รู้ตัวเลยถึงความงามของไทยเสียหมด ลืมว่าไทยเรามีความงดงามอย่างไร โรงเรียนวิถีพุทธที่เกิดขึ้น จึงเป็นแหล่งสำคัญที่จะเพาะเลี้ยงให้เกิดความดีงามดังกล่าว ถ้าฝ่ายพระสงฆ์ไม่สนใจ ทำเป็นวางเฉย ถือว่าธุระไม่ใช่กันไป ก็จำทำให้เด็กไทยขาดความเป็นไทย กลายเป็นทาสทางสติปัญญา และเมื่อนั้น ก็จะรู้สึกตัวกันว่าบ้านเมืองของเราเป็นอย่างไรกันไปแล้ว ปัจจุบันนี้ ก็บ่นว่าเปลี่ยนแปลงแปรผันไป แต่ว่าจะทำอย่างไรจึงจะได้อีกกลับมาได้ โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นแหล่งหนึ่งที่จะทำอย่างนั้นได้

ฉะนั้น การจัดการเรียนการสอน จึงสรุปได้ว่า มวลประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนด การรับรู้ของผู้เรียนตื่นตัว พร้อมทั้งจะรับข้อมูลและการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเคลื่อนไหวทางสติปัญญา หรือพูดง่าย ๆ ว่าเป็นกิจกรรมที่ทำทลายความคิดของผู้เรียน สามารถกระตุ้นสมองของผู้เรียน เกิดการเคลื่อนไหว ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความจดจ่อในการคิด สนุกที่จะคิด

7. บทสรุป

สรุปได้ว่า ประเทศไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนานโดยเป็นสถาบันหลักและเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาอันช้านาน ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้นมุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แต่พบว่าในปัจจุบันนี้ สภาพสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก ประชาชนในอดีตมีชีวิตอยู่กับครอบครัว มีพุทธศาสนา มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นรากฐานของทัศนคติและค่านิยมในการดำรงชีวิตทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่การเพิ่มของประชากรประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่สูงขึ้น รวมทั้งการนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของประชาชน ทำให้ประชาชนหันมานิยมความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นและละเลยด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยขาดความตระหนักว่าคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมากในการกำหนดความสงบสุขของสังคม

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสังฆาธิการและการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2540.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *วัดจะมีส่วนรับภาระและจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร สกศ.* (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *การวางแผนการพัฒนาศึกษาแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เกรียงไกร จันทะแจ่ม, ร้อยเอก. (2559). *การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ในโรงเรียนลัยตยาไส จังหวัดลพบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2551). *การบริหารงานวิชาการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์สื่อเสริม.
- พระชัยสุภชาติ นริสสุโร (ไตรรัตน์). (2559). *การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคะนอง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มันเกียรติ โกศลนิรติวงศ์. (2541). *ทฤษฎีและเทคนิคในการให้คำปรึกษาพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น).
- ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน. (2552). *เทคนิคการสอน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- สนิท อินทรโกศล และคณะ. (2551). การศึกษาทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุดา ไบแย้ม. (2551). แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. ชัยนาท : ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมายและพัฒนาวิชาชีพครู.
- สมิตร คุณานุกร. (2551). หลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2549). การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.